

İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesindeki Yazma Eserlerde Bulunan Mühürler Hakkında Değerlendirme

Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz ŞENTÜRK
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Yazının bulunuşundan sonra bilginin ve kültürün taşıyıcısı olarak kitaplar insanlık tarihinin ortak belleğinde önemli bir yer tutmuştur. Kitapların matbaada basılarak neşredilmesinden evvel her kitabın elle yazılıp kopya edilerek çoğaltılması bir bilgi kaynağı olarak kitabı ayrıca değerli kılmıştır. Kitap sahiplerinin ya da vakıfların ve kurumların malik oldukları kitapları özel işaretlerle belirtmeleri kitapların değerli oluşlarına ince bir işaret olarak görülebilir. Kitapların bir kütüphaneye ait olduğunu ve o kitabın okurun sorumluluğunda olduğunu sürekli olarak hatırlatan bu ince işaretlerden en yaygını mühürlerdir.

Yazma eserlere sahip olma konusunda dünyanın sayılı ülkeleri arasında bulunan Türkiye’de devletin, üniversitelerin, bazı vakıfların ve ayrıca şahısların himayesinde birçok yazma eser kütüphanesinin varlığı bilinmektedir.

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü uhdesinde muhafaza edilen Yatağan Medresesi’nden intikal etmiş 300’ü aşkın cilt içinde 700 civarında yazma eser; son yıllarda ortaya çıkarılmış, özel bir kütüphanedir. Kütüphanenin bir kataloğu çıkarılmış, fakat eserler hakkında incelikli bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Bu çalışma bahse konu kütüphanedeki yazma eselerde bulunan mühürleri odağına alarak; mühür sahibi şahıslar ya da kurumlar hakkında derli toplu anlamlı bir bilgiye ulaşmayı hedeflemektedir. Çalışmamızda özellikle şahıs mühürlerinin yer aldığı eserlerde belli bir kümeleşmenin olup olmadığı, şahısların edindikleri kitaplarda konularına göre özel bir tecihle bulunup bulunmadığı, gibi sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi, yazma eser, mühür.

**Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü
Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraat ve Tecvid ile İlgili Yazma
Eserlerin Tavsif ve Tanıtımı**

Doç. Dr. Harun ABACI
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Türkiye'nin ilk İslâmî İlimler Enstitüsü olma özelliğine sahip Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Kütüphanesinde enstitünün kurulduğu Denizli Yatağan'daki medreseden günümüze miras kalan çok sayıda yazma eser bulunmaktadır. Kütüphanede kelim, fıkıh, hadis, Arap dili ve edebiyatı, mantık vb. İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarına dair yazılmış eserlerin yanı sıra tespitlerimize göre tecvid ve kıraat ile alakalı 33 yazma eser mevcuttur. Bu makalede öncelikle söz konusu eserlerin tavsifi yapılacak, ardından medrese ve yazma eserler bağlamında eserler kısaca tanıtılıp Yatağan Medresesindeki tefsir eğitimine dair bazı değerlendirmelere yer verilecektir.

İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Eserlerin Tasnifi ve İslam Siyaset Düşüncesinin Kayıp Hazinelelerinden Kadı Burhaneddin el-İhnâî'nin (ö.777/1375) *Tezkiretü'l- hükkâm* İsimli Eserinin Tanıtımı

Dr. Dursun KARAMAN - Dr. Abdurrahim BİLİK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi - Trakya Üniversitesi

Özet

İslami ilimler açısından Osmanlı dönemi ilim anlayışının öne çıkan yönleri, genel olarak kendinden önceki birikimin şerh ve haşiyelerle zenginleştirilmesi ve medreseler aracılığı ile sonraki kuşaklara başarılı şekilde aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı döneminin İslami ilimleri merkeze alarak kurduğu ilmi, hukuki, siyasi, ekonomik ve kültürel yapının başarısı ve söz konusu alanlardaki ilmi mirasın zenginliği dikkate alındığında konuyla ilgili spesifik çalışmaların henüz istenilen seviyede olmadığını söylemek mümkündür. Yatağan Yazmaları projesi: Kendi dönemi için Ege bölgesinin etkin ve büyük ilim merkezlerinden olan Yatağan medresesinin ilmi mirasını gün yüzüne çıkarmayı ve araştırmacıların istifadesine sunmayı hedeflemektedir.

Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Kütüphanesinde, aynı zamanda enstitünün de bulunduğu Denizli Yatağan'daki medreseden günümüze intikal eden çok sayıda yazma eser mevcuttur. Bununla beraber günümüzde mevcut yazma eser listeleri içerisinde Yatağan Medresesinde yer alan yazma eserler bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında Yatağan Medresesinde Fıkıh alanındaki yazma eserlerin listesi hazırlanacak ve söz konusu yazma eserler tanıtılacaktır. Böylece Ege bölgesinin kendi dönemindeki önemli ilmi merkezlerinden biri olan Yatağan Medresesinde Fıkıh alanında okutulan eserler gün yüzüne çıkarılacak, müderris ve öğrencilerin fevâid kayıtları ve derkenar notları ilgililerin istifadesine sunulacaktır. Bunun üzerinden –Fıkıh ilmi özelinde- söz konusu dönem ve bölgedeki ilim, eğitim ve kültür düzeyi hakkında çıkarımlarda bulunulmasının ve farklı bölge ve dönemlerle karşılaştırmalar yapılmasının da önü açılmış olacaktır. Bu çalışma kapsamında söz konusu yazma eserler ve müelliflerinin isimleri listelenecek, eser ve müellif hakkında tanıtıcı bilgiler verilecektir. Bununla beraber söz konusu müstensihinin ismi, eserin istinsah yeri ve tarihi, eserde fevâid kayıtları ve derkenar notlarının olup olmadığı ve yazma eserin fiziksel özellikleri hakkında bilgiler sunulacaktır.

Ayrıca bu kütüphane 155/2 tasnif numarası ve *Tezkiratü'l-hükkâm* adıyla kayıtlı olan hem tertip hem de muhteva olarak özel bir yeri haiz bir eseri barındırmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla bu eserin sadece iki nüshası günümüze ulaşmıştır. Mâlikî fakihî ve Memlûkler döneminde Mısır kadılıkudâtlığı yapmış Burhaneddin el-İhnâî'ye (ö.777/1375) ait olan bu eser Mâlikî nevâzil literatürünün bir parçası olmasının yanı sıra devlet başkanını merkeze alan ve doğrudan ona hitap eden üslubuyla dikkat çekmektedir. Eserin ceza hukukuna ilişkin konularla sınırlı bir içeriğe sahip olması, dikkat çeken bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda ceza hukuku alanında devlet başkanının yetki, sorumluluk ve sınırlarını ortaya koymaya çalışan bir metin olması açısından *Tezkiratü'l-hükkâm* siyasi-fıkhi ahkamı konu edinen, kendi döneminin tartışmalarına işaret eden ve

siyasilerin yargılama süreçlerindeki faaliyetlerini temellendiren açıklamalarıyla İslam fıkıh ve siyaset düşüncesinin saklı kalmış önemli hazinelerinden biri olmaya adaydır. Eseri gün yüzüne çıkararak mevcut literatüre mütevazı bir katkı sağlama gayretindeki bu çalışmada *Tezkiratü'l-hükkâm*'ın yazılış amacı, kaynakları, içeriği, tasnifi, alımlanması ve literatürdeki yeri ele alınacaktır.

Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü
Kütüphanesi'nde Bulunan Mantık ve Münazara Alanındaki
Eserlerin Tasnif ve Tanıtımı

Arş. Gör. Kübra OĞUZ - Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim BİLİK
Gaziantep Üniversitesi - Trakya Üniversitesi

Özet

Çok sayıda medrese ve kütüphaneye ev sahipliği yapan Denizli, Osmanlı döneminde Batı Anadolu'nun önemli ilim merkezlerinden biri olmuştur. Denizli'nin Yatağan köyü de bu dönemde medrese ve kütüphanesiyle ön plana çıkmıştır. Yatağan medresesi İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, münazara ve felsefe gibi aklî ilimlere dair alanlarda da eğitim vererek Osmanlı'nın ilmî hayatına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte bu alanlara dair çeşitli metin, şerh, hâşiye ve ta'lik türünden eserleri kütüphanesinde barındırmıştır. Yatağan'daki medreseden günümüze ulaşan çok sayıda yazma eser bugün burada bulunan Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'nde yer almaktadır.

Bu çalışmada söz konusu yazma eserler içerisinde mantık ve münazara alanına dair eserler tasnif edilerek tanıtılacak ve bu eserlerin dayandıkları ilmî gelenek üzerinden bir değerlendirme ortaya konacaktır. Mantık ilmi, diğer ilimlerde kullanılan bir alet teşkil etmesi bakımından medrese müfredatları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında birçok ilmî problem ve tartışmanın temel ölçüsü mantıkta ihdas edilmektedir. Bu anlamda bir yerde okutulan mantık eserleri, oradaki ilmî derinleşmeye dair ipuçları vermekte ve aynı zamanda takip edilen ilmî geleneğe dair de genel bir fikir sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Yatağan'da bulunan mantık yazmalarını gün yüzüne çıkararak mevcut mantık geleneğinin izlerini sürmenin yanı sıra, buradaki ilmî derinleşmeye dair de genel bir değerlendirme ortaya koymak hedeflenmektedir.

Anahtar Kavramlar: Mantık, Münazara, Yazma Eser, Yatağan Yazma Eserler Kütüphanesi.

Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü
Kütüphanesi'nde Yer Alan Tasavvufa Dair Yazma Eserler ve
Ali el-Kârî'nin *Ta'îka alâ Ba'zi Muglikati Âdabi'l-mürîdîn*
Adlı Eserinin Önemli El Yazma Nüshası

Doktorant Soner KOCAOĞLU
Ankara Üniversitesi

Özet

Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü, Osmanlı Devleti zamanında Ege'nin merkez medresesi olarak kabul edilen kadim yapının yıkılmasının ardından, bu köklü ilim geleneğinin yeniden ihyası gayesiyle Denizli'nin Serinhisar ilçesinin Yatağan kasabasında kurulmuştur. 2018 yılından bu yana ilmî faaliyetlerini sürdüren enstitünün kütüphanesinde 300 küsur cilt içinde 700 civarı yazma eser mevcuttur. Bu eserler; hadis, tefsir, fıkıh, Arap dili, belagat, akaid, kelim ve tasavvuf gibi birçok ilmi bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada Akşitler Kütüphanesi'ndeki tasavvuf ile ilgili kitaplar tespit edilmeye çalışılacak, yazı dilleri Arapça, Farsça ve Türkçe olan tasavvuf ilmine dair toplam 32 adet yazma eser hakkında bilgi verilecektir. Müellifi belli olmayan eserlerin hangi âlime ait olduğu aydınlatılmaya gayret edilecektir. Böylelikle kütüphanede yer alan tasavvufi eserlerin ilgili akademisyen ve araştırmacılara sunulması hedeflenmektedir.

et-Tarîkatü'l-Muhammediyye, Delâilü'l-hayrât ve Gülistân gibi meşhur kitapları ihtiva eden kütüphanede bazı eserlerin şerhi ya da tercümesi de bulunmaktadır. Akşitler Kütüphanesi'nde tasavvuf ile alakalı kitapları bulunan 15 âlimin isimleri ise şöyledir: Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111), Sadî Müşerref ed-dîn Ebû Abd-Allâh Şîrâzî (ö. 691/1292), Şerefeddîn Ebû Abd-Allâh Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî (ö. 695/1296), Seyyid Alî el-Hemedânî (ö. 786/1384), Fahreddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr Maraşî (ö. 808/1406), Süleymân Çelebî b. İvaz Ahmed Paşa Bursavî (ö. 825/1422), Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî (ö. 870/1465), Ebû Nasr Muhammed b. Abd er-Rahmân el-Hemedanî (ö. 899/1494), Şâhidî İbrâhîm Efendî b. Sâlih Muglavî (ö. 957/1550), Birgili Mehmed Efendî b. Pîr Alî (ö. 981/1573), Şemî Şem-Allâh Mustafâ Prizrînî (ö. 1009/1601), Nûreddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (ö. 1014/1605), İshak b. Hasan ez-Zencânî et-Tokâdî (ö. 1101/1689), Ebû Saîd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî (ö. 1176/1762), Kâdî-zâde-i Rûmî Ahmed b. Abd-Allâh (ö. 1197/1783).

Bu çalışmada, giriş kısmının ardından eserler önce yazım dillerine göre 4 kısma ayrılacak ve Arapça, Farsça, Farsça-Türkçe ve Türkçe şeklinde bir taksime göre tanımları yapılacaktır. Her bir kitap ele alınırken önce eser ismi ve müellif adı verilecek, ardından yazma eserin cilt özellikleri, sayfa sayısı, yazı çeşidi, satır sayısı gibi fiziksel özellikleri yanında yazım yeri, istinsah eden, istinsah tarihi gibi bilgiler zikredilecektir. Sonrasında ise müellif hakkında olabildiğince kısa ve öz bilgi verilmeye çalışılacak ve genel hatları ile kitabın özelliklerine değinilecektir. Birden fazla nüshası olan kitapların nüsha bilgileri art arda verilecektir.

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki Hadis El Yazmaları ve Buhârî'nin *es-Sahîh*'inin 825 Yıllık Nüshası

Doç. Dr. Mahmut Yazıcı
Pamukkale Üniversitesi

Özet

Tarihi el yazma eserler geçmişin eğitim, öğretim, kültür, sanat, zanaat hasılı bir milletin hafızasını geleceğe taşıyan önemli belgelerdir. Kütüphaneler ise bu dokümanların muhafaza edildiği kıymetli merkezlerdir. Tarihi kayıtlara göre bölgesinde önemli bir yere sahip olan Yatağan Yukarı Medrese'de bulunan ve günümüzde Pamukkale Üniversitesi Yatağan Yerleşkesi'nde yer alan İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki paha biçilemez el yazma eserler, hem Yukarı Medrese'nin hem de küçük bir kasaba olan Yatağan'ın tarihine ışık tutacak önemli belgelerdir.

700'ü aşkın el yazma eser ile Denizli'de en fazla yazma eser barındıran bu kütüphanede Osmanlı medreselerinde okutulan tefsir, tevid, hadis, fıkıh, feraiz, kelim/akaid, tasavvuf, adab, ahlak, sarf, nahiv, belagat, mantık, astronomi, zooloji ve hesaba dair birçok eser bulunmaktadır.

Biz bu çalışmamızda söz konusu kütüphanedeki Hadis el yazmalarını inceleyip tanıtımını yapacağız. Yaptığımız araştırmada kütüphanede hadis/siyer ilmiyle ilgili kırka yakın el yazması bulunmaktadır. Bunlar arasında derleme türü eserler/kırk hadisler, hadis şerhleri, hadis usulü ve şemâil kitapları ön plana çıkmaktadır. Şemâil türü eserlerden Tirmizî'nin eş-Şemâil'i, Kadı İyâz'ın eş-Şifâ'sı, Şerhlerden Kastallânî'nin İrşâd'ı, Mesâbîh şerhleri, İbn Melek'in Mebârikü'l-ezhâr'ı, hadis usulü eserlerinden Nuhbetü'l-fiker Şerhi örnek verilebilir.

Kuşkusuz özelde hadis eserleri, genelde ise İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki eserler arasında yer alan yaklaşık 825 yıllık olan ve belki de dünya kütüphanelerindeki en eski tarihli nüshalardan birisi olması nedeniyle Buhârî'nin *es-Sahîh*'inin eksik bir nüshası, önemli bir değerdir.

597/1202 yılında yazılıp sema' edilen bu kıymetli eser, Kerîme el-Merveziyye'nin (ö.463/1071) Ebû'l-Hasen Ali el-Ferrâ, Ebû Sadık Mürşid b. Yahya ve Muhammed b. Berekât es-Sa'îdî adlı üç öğrencisi tarafından nakledilmek suretiyle Kerîme>Küşmîhenî>Firebrî isnadıyla Buhârî'ye ulaşmaktadır.

Sonuç olarak İslami İlimler Enstitüsü Kütüphanesi'nde yer alan hadis el yazmaları sayıca az olsa da çeşitli düzeylerdeki Osmanlı medreselerinde okutulan eserlerle karşılaştırıldığında ileri düzeydeki öğrencilere okutulan eserlerden oldukları anlaşılmaktadır. Bu da Yatağan'daki Yukarı Medrese'nin ilmi düzeyinin yüksekliğine işaret ederken söz konusu medresenin bölgesinde neden çekim merkezi olduğuna da ışık tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Buhari, Sahih, Yatağan, Yukarı Medrese, İslami İlimler Enstitüsü

**Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü
Kütüphanesi'nde Bulunan Arap Dili ve Belagatı ile İlgili
Yazma Eserler**

Doç. Dr. Ahmet TOPAL - Dr. Necmettin ÖZTÜRK
Hitit Üniversitesi - Pamukkale Üniversitesi

Özet

Bu tebliğ, bugün Denizli'nin Yatağan mahallesi sınırları içerisinde yer alan, Yatağan Akşitler Yazma Eserler Kütüphanesine kayıtlı 352 yazma eserin, Arap Dili ve Edebiyatı ile alakalı olanlarını konu edinmektedir. Bu kütüphanedeki yazmalar, bin yıllık bir medrese olan Yatağan Medresesine ait olan ancak yarım asır boyunca çoğu toprak altında saklanmış olan ve daha sonra Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit Hoca Efendi'nin hususi gayretleriyle gün yüzüne çıkarılıp, 2011 yılında kurduğu Yatağan Akşitler Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bağışlanmış yazmalardan oluşmaktadır. Bu saklı hazinenin, Arap Dili ve Edebiyatı alanıyla ilgili olanlarını tespit etmeyi amaçlayan tebliğimizde, ilgili yazmalar öncelikle Arapça Dil Bilgisi ve Edebiyat olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmış, bu ana tasniflerin altında, Nahiv, Sarf, Belagat, Şiir, Vadı' ve Lügât gibi alt-tasniflere yer verilmiştir. Daha önce detaylı tanıtımı yapılmamış bu yazmaların hususiyetlerini değerlendirmeye tabi tutmak suretiyle, bu tebliğ genelde Arapça Yazmalar alanına, özelde ise bu koleksiyonun tanıtımına katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışma ile, bin yıllık Yatağan Medresesi'nde okutulan Arap Dili ve Edebiyatı alanına dair eserler üzerinden, bu medresenin ilmi seviyesine ışık tutarak Osmanlı ilmi geleneği üzerine yapılan genelde eğitim bilimleri ve sosyal bilimler alanlarına, özelde ise Arap dili eğitimi alanına katkı sunmayı umuyoruz. Tebliğimizde Arap Dili ve Edebiyatı alanında ön plana çıkan ve bazıları yaklaşık 600 yıllık olan yazmaların üzerinde durularak, koleksiyonun önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kavramlar: Yatağan Yazma Eserler Kütüphanesi, Arap Dili ve Edebiyatı, Osmanlı İlmî geleneği, İlimler Tasnifi ve Medrese Eğitimi.

Yatağan Medresesi'nden Günümüze Ulaşan Akaid-Kelâm Eserleri Bağlamında Medresenin Kelâmi Tavrı

Arş. Gör. Zübeyir ÜÇTAŞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Özet

Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Kütüphanesinde, aynı zamanda enstitünün de bulunduğu Denizli Yatağan'daki medreseden günümüze intikal eden çok sayıda yazma eser mevcuttur. Akâid-kelâm, fıkıh, tefsir, hadis ve Arap dili ve edebiyatı gibi alanlar başta olmak üzere, İslâmî ilimlerin hemen hemen her alanıyla ilgili yazma eserlerin bulunduğu kütüphanede, tespitlerimize göre akâid ve kelâm alanıyla ilgili elliye aşkın eser bulunmaktadır.

Bunlar arasında Ebû Hânîfe (ö. 150/767)'nin *el-Fıkhü'l-Ekber* ve *el-Vasiyye'si*, Ömer en-Nesefî (ö. 537/1142)'nin *el-Akâidetü'n-Nesefiyye'si*, Adudüddîn el-Îcî (ö. 756/1355)'nin *Akâidü'l-Adudiyye'si* akâid sahasında ön plana çıkan eserlerdir. Serâcüddîn el-Ûşî (ö. 575/1179)'nin *el-Bedü'l-Emâlî* ve Hızır Bey (ö. 863/1459)'in *el-Kasâidetü'n-Nûniyye* adlı manzum akâid eserlerini de bunlara eklemek mümkündür. Ayrıca bu eserlerden *el-Fıkhü'l-Ekber*, *el-Akâidetü'n-Nesefiyye*, *Akâidü'l-Adudiyye* ve *el-Bedü'l-Emâlî* üzerine yapılan şerh, hâşiye ve ta'likâtların da yine akâid sahasındaki yazmaların önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Kütüphanedeki yazma kelâm eserlerinin ise Ebü'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115)'nin *Bahrü'l-Kelâm*, Seyyid Şerîf el-Cürçânî (ö. 816/1413)'nin *Şerhu'l-Mevâkıf* ve Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457)'in *el-Müsâyere* isimli eseri üzerine yine kendisi tarafından yazılan şerhi *Tavzîhu'l-Müsâyere* gibi eserlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Kütüphanede bunlar dışında da akâid ve kelâm ile ilgili irili ufaklı birçok eser bulunmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle söz konusu eserlerin yazarları hakkında da bilgi verilmek suretiyle ilgili eserlerin kısa tanıtımları yapılacak, ardından kütüphanede bulunan yazmaların, cilt özellikleri, sayfa sayısı, yazı çeşidi, satır sayısı gibi fiziksel özellikleri yanında eser ismi, müellif adı, yazım yeri, istinsah eden, istinsah tarihi gibi bilgiler üzerinden yazmalar tanıtılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, kütüphanede söz konusu eserin birden fazla nüshası varsa ya da onun üzerine yapılmış şerh, hâşiye ve ta'likâtlar varsa bunlar art arda verilerek bir bütünlük sağlanmaya çalışılacaktır.